ResearchGate

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: https://www.researchgate.net/publication/313377196

Botanik Bahçesi Nedir?

Article · May 2014

CITATIONS
0

READS
1,647

2 authors:

Muhammed Hakan Çakmak
Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry
9 PUBLICATIONS **15** CITATIONS

SEE PROFILE

Aşkın Öykü Çimen
Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi
8 PUBLICATIONS **9** CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Project

Variety Development Studies of Some Cephalaria (Cephalaria Schrad. ex Roem. & Schult.), Sage (Salvia L.) and Carnation (Dianthus L.) Taxons Naturally Found in Turkey for Using as Outdoor Ornamental Plant View project

Project

Mamak İlçesinin (Ankara/Türkiye) Floristik ve Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi View project

All content following this page was uploaded by Muhammed Hakan Çakmak on 06 February 2017.

The user has requested enhancement of the downloaded file.

BOTANİK BAHÇESİ NEDİR?

Muhammed Hakan ÇAKMAK
T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı
Orman ve Su İşleri Uzman Yardımcısı

Aşkın Öykü ÇİMEN
Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi
Eğitmen

Botanik bahçeleri, her biri doğru ve dikkatli bir şekilde etiketlenmiş ağaç, çalı ve diğer otsu bitkilerin sistematik bir düzenleme içerisinde sergilendiği ve bilimsel araştırmaların yapılması maksadı ile bir araya getirildiği 'canlı bitki müzeleri'dir [1].

Diğer bir tanıma göre de; bitki koleksiyonlarını koruyan, sergileyen, eğitim ve bilimsel araştırmalar için çeşitli dokümanları elinde tutan kurumlardır [2].

Botanik bahçeleri; dünyada, nesli tükenme tehlikesi altında bulunan bitki türlerinin saptanması, bitki tür çeşitliliğinin korunması, dünyadaki canlı yaşama ortamlarının ve biyolojik çeşitliliğin sürekliliğinin sağlanması ile botanik bilim dalı konusunda araştırmalar yapılmasına olanak sağlanması konusunda yürütülen çalışmaların merkezini oluşturmaktadır [3].

FOTOĞRAF: Muhammed Hakan ÇAKMAK

FOTOĞRAF: Aşkın Öykü ÇİMEN

Öztan (1972)'a göre botanik bahçelerinin genel anlamda 4 temel amacı bulunmaktadır [4].

* Bitkiler üzerinde denemelerle "Modern Taksonomi" ve "Deneysel Botanik" bilimi dallarının geliştirilmesi,
* Dünyanın belli bölgelerinde yetişen ekonomik değeri büyük; kahve, çay, vanilya, kauçuk, kakao gibi bitkilerin adaptasyon istasyonu görevini yerine getirmeleri,
* Bahçecilik yönünden katkıları,
* Çevre baskısına maruz kalan ve nesilleri kaybolmaya yüz tutmuş bitkilerin korunmasını üstlenmeleridir.

Bu amaçların dışında botanik bahçeleri [5];

* Bitki bilimi ve süs bitkileri yetiştiriciliği ile ilgili bilgi dağılım merkezi olarak çalışmaktadır.
* Biyoloji bilimi, bahçecilik, peyzaj mimarlığı çiçek sergileri düzenleme ve bunun gibi konularla ilgili olarak enstitüler ve botanik bahçeleri arasında öğrenim, araştırma ve yayın konularında iş birliği yapmaktadır.
* Herbaryum, kitaplık, korunmuş alanlar, hizmet seraları ve üretim olanakları gibi destekleyici kaynaklar ile eğitsel ve bilimsel çalışmaları geliştirmektedir.
* Botanik, bahçecilik ve doğa konusunda çalışma yapan öğrencilere uygun bir laboratuvar sağlamaktadır.
* Güzel demonstrasyonlarla bitkileri sergileyerek halkın rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayıp, yeni bitkileri tanımasına yardımcı olarak öğrenme zevkini aşılamaktadır.
* Botanik bahçeleri, tehlike altındaki bitkilerin geniş koleksiyonlarını, onları kültür ortamında güvende tutarak ya da yabani popülasyonların yok olma tehlikesine karşı tohum bankası oluşturarak yetiştirir; türlerin yeniden kazanımı projesinin parçası olarak bitkileri tekrardan yabani hayata döndürürler.
* Botanik bahçelerinde yapılan eğitim çalışmaları sayesinde topluma çevresel duyarlılık aşılanmasına katkı sağlanmaktadır.
* Bahçecilik ve gelişim konusunda uzmanlık merkezleridir,
* Doğal vejetasyonun korunmasına yardım ederler.

Botanik bahçelerinin temel işlevlerine dayanan değerlendirme kriterleri ise [6];

* Eğitim programları: Topluma, ailelere ve okullara yönelik eğitim kursları
* Rekreasyonel olanaklar: Sosyo-kültürel ve turizm organizasyonları; festivaller, fuarlar, sergiler, turlar, konserler, tiyatro gösterileri, imza günleri
* Kurumsal hizmetler: Bilimsel toplantılar ve organizasyonlar; dergi, broşür, kitap vb. yayınlar, staj-burs olanakları, master-doktora programları
* Kiralama olanakları: Düğün, nişan, kokteyl, toplantı ve yemek gibi organizasyonlara mekan sağlama olarak belirlenmiştir.

Tarihsel Gelişimi

Eski dönemlerde daha çok kraliyet himayesinde kurulmuş olup kraliyete bağlı olarak yönetilmekte olan botanik bahçeleri; günümüzde çoğunlukla üniversiteler, vakıflar, dernekler ve diğer bilimsel araştırma kuruluşları tarafından yönetilmektedirler. Bu alanlar, içerisinde ağırlıklı olarak botanik bilimi, özellikle de bitki sistematiği çalışmalarının yapıldığı herbaryum ve bu konularla bağlantılı araştırma programlarını da barındırır.

Günümüzdekilerden farklı da olsa, ilk örneklerine M.Ö. 350 yıllarında rastlanan botanik bahçeleri; temel olarak, bilimsel (araştırma ve koruma), eğitsel (öğretim, kültür) ve rekreasyonel açıdan önemli işlevlere sahiptir [3, 7, 8]. Bilinen ilk botanik bahçesi *Luca Ghini* tarafından 1543 yılında İtalya'da kurulan «**Orto Botanico di Pisa**» (Pisa Üniversitesi Bahçesi)'dir [9].

Modern botanik bahçelerinin kökeni, ilki 16. yy.'da Rönesans İtalyası'nda kurulmuş olan "Fizik Bahçeleri" olarak

Orto Botanico di Pisa

Kew Kraliyet Botanik Bahçesi

bilinen Ortaçağ Avrupası tıbbi bahçelerine dayanmaktadır. Başlardaki bu şifalı bitkilere olan ilgi, 17. yy.'a gelindiğinde botanik bilimi yavaş yavaş tıp biliminden sıyrılıp bağımsızlığını kazanınca, Avrupa dışındaki yapılan araştırma ve keşiflerden elde edilen bitkilerin getirilmesi merakına dönüşmüştür. 18. yy.'a gelindiğinde, herbaryumda ve bahçelerle işbirliği içerisinde çalışmalar yürüten üniversitelerde çalışan botanikçiler tarafından nomenklatür (terminoloji) ve sınıflandırma sistemi (taksonomi) tasarlanmıştır. 18. yy. sonlarında ise Avrupa emperyalizminin hızlı gelişimi ile tropiklerde botanik bahçeleri kurulmuş; "Ekonomik Botanik", Londra yakınlarındaki Kew Kraliyet Botanik Bahçeleri'nde ilginin merkezi olmuştur.

Dünyadaki Önemli Botanik Bahçeleri

Geçmişi 16. yy.'a dayanan ve 2003 yılında UNESCO tarafından "Dünya Miras Alanı" ilan edilmiş olan İngiltere-Londra'daki *Kew Kraliyet Botanik Bahçesi*; dünyada ilk defa yerel bitki türlerini korumak için 1913'te oluşturulan botanik bahçesi olma sıfatını elinde tutan, estetik ve tarihi açıdan ilgi çekici olan Güney Afrika-Cape Town'daki *Kirstenbosch Milli Botanik Bahçesi*; 1994 yılında UNESCO'nun "Dünya Mirasları" listesinde yer almaya hak kazanan Japonya'daki *Kyoto Botanik Bahçesi*; dünyanın en büyük bitki laboratuvarlarından birine sahip olan ve sergilenen çiçek çeşitliliği ile yılda 800,000 turist çeken ABD-the Bronx'taki *New York Botanik Bahçesi*; özel koleksiyonundaki 3 milyon tür ile dünyanın en önemli botanik bahçelerinden biri olma özelliğine sahip Belçika-Meise'deki *Belçika Ulusal Botanik Bahçesi*; Kuzey Amerika'nın dünyanın dört bir yanından soğuk ılıman iklim bitkilerine ait en büyük bitki koleksiyonunu barındıran ve başka birçok tematik bahçe, sera ile yazları konserlere ev sahipliği yapan amfitiyatrosuyla ünlü ABD-Denver'daki *Denver Botanik Bahçesi*; içinde 20.000'den fazla orkide türünü, zencefil bahçesi, bir yağmur ormanı, yabani maymunlar ve tatlısu kaplumbağası gibi hayvanları barındıran *Singapur'daki Singapur Botanik Bahçesi* dünyadaki önemli botanik bahçelerinden sadece birkaçıdır [6, 10, 11].

Türkiye'deki Botanik Bahçeleri

BGCI verilerine göre ülkemizde toplam 9 tane botanik bahçesi bulunmaktadır [12]. Bunlar; *Çukurova Üniversitesi Botanik Bahçesi, Ankara Üniversitesi, Ege Üniversitesi Botanik Bahçesi ve Herbaryum Araştırma ve Uygulama Merkezi, Gaziantep Botanik Bahçesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Botanik Bahçesi ve Herbaryum Araştırma ve Uygulama Merkezi, Atatürk Arboretumu, İstanbul Üniversitesi Alfred Heilbronn Botanik Bahçesi, Karaca Arboretumu* ve *Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi*'dir. Ayrıca ülkemizde 2005 yılından beri üzerinde çalışılan ve tamamlandığında Türkiye'nin en büyük, Avrupa'nın ise ikinci büyük botanik bahçesi olacak olan "Türkiye Milli Botanik Bahçesi" nin temeli 2013 yılında Ankara'da atılmıştır.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Bugünkü tahminlerle dünyada var olduğu kabul edilen 270.000 bitki türünün yaklaşık % 30'u ile Dünya Koruma Birliği (IUCN) Kırmızı Listesi'ne göre; nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya olan 10.000'den fazla bitki türünün üçte birinin botanik bahçelerince kültüre alındığı tahmin edilmektedir [3].

BGCI verilerine göre dünya üzerinde 3214 botanik bahçesi bulunmaktadır ve botanik bahçelerinin her yıl 200 milyondan fazla ziyaretçisi bulunmakta olup [12], bu durumun devamlılığının sağlanması, hatta sayının daha da artırılması; bu alanların yaşatılmasında zorunluluk arz etmektedir. Çünkü bu alanlar demin de belirtildiği üzere; türlerin tanınması ve korunması, halkın bilinçlendirilmesi ve rekreasyon ihtiyaçlarının karşılanması gibi sebeplerden ötürü önemli fonksiyonlara sahiptir.

21 yy.'ın başlarında karşı karşıya kaldığımız; sürdürülebilirlik, bitki koruma ve çevre sorunlarıyla alakalı bilgi sağlama gibi pek çok farklı konuda işlevlerini yerine getiren kültürel ve bilimsel kuruluşlar olan botanik bahçeleri, yıllar boyunca ve günümüzde; toplumla güçlü bir bağ kurmanın yanı sıra botanik bilimine ve bahçeciliğe ışık tutmuş ve hizmet etmiştir.

Doğa sevgisinin ve koruma bilincinin oluşmasında oldukça önemli fonksiyonu olan ve insanların doğayı çeşitli güzellikleriyle tanımasına olanak sağlayan botanik bahçeleri, küresel görevimiz olan doğa koruma konusunda tüm bireylerin daha bilinçli ve duyarlı davranmasına katkı sağlamaya devam edecektir.

Kaynakça

1. Yaltırık, F., 1988. Atatürk Arboretumu, İ.Ü. Orman fakültesi Dergisi, Seri:A, Cilt:38, İstanbul.
2. BGCI-Botanic Gardens Conservational International. 2009. http://www.bgci.org. Erişim: Nisan 2009.
3. BGCI-Botanic Gardens Conservational International. 2005. http://www.bgci.org. Erişim: Nisan 2005.
4. Öztan, Y. 1972. Ankara-Çankaya Vadisinin Botanik Bahçesi Olarak Kullanış İmkanı ve Planlama Prensiplerinin Tesbiti Üzerinde Bir Araştırma, A.Ü. Ziraat FakültesiYıllığı, Fasikül 1, Ankara.
5. Uzun, G. 1978. Çukurova Üniversitesi Botanik Bahçesi Peyzaj Planlama İlkelerinin Saptanması ve Alan Kullanımı Üzerine Bir Araştırma, Çukurova Üniversitesi Doktora Tezi, Adana.
6. Hepcan, Ç.C., Özkan, B., 2005. Botanik Bahçelerinin Kentsel Dış Mekanlar Olarak Kullanıcılara Sunduğu Olanakların Belirlenmesi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Cilt:42, İzmir.
7. Ekim, E. 1991. Botanik Bahçesi Planlama Kriterleri ve Çankaya (Ankara) Botanik Bahçesi Örneği Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi (yayımlanmamış).
8. Perçin, H., 1997. Kastamonu'da Botanik Bahçesi Planlama Prensiplerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No:1476 Bilimsel Araştırma ve İnceleme, Ankara.
9. Oldfield, S., 2007. Great Botanic Gardens of The World. New Holland Publishers. UK.
10. http://fwmail.net/. Erişim: Temmuz 2014.
11. http://10mosttoday.com/. Erişim: Temmuz 2014.
12. BGCI-Botanic Gardens Conservational International. 2014. http://www.bgci.org. Erişim: Ağustos 2014.
13. Orto botanico di Pisa, İtalya – Pisa. http://www.wikipedia.org/. Erişim: Temmuz 2014.
14. Royal Botanic Gardens, Kew, İngiltere – Londra. http://www.wikipedia.org/. Erişim: Temmuz 2014.

View publication stats